

PARTICULARITĂȚILE CRIZEI ECONOMICE MONDIALE DIN 2007-2009 ȘI PROBLEMA RELANSĂRII ECONOMIEI REPUBLICII MOLDOVA

Igor ENICOV, Valeriu CAPSÎZU*

Catedra Finanțe

*Catedra Teorie Economică și Metodologia Cercetării

The present article examines the evolution and essence of the world economic crisis, as well as the specifics and means to overcome the economic crisis in Republic of Moldova. The author describes the factors that triggered the crisis within the financial sector in the developed countries, and the spread of such to the real sector and to the countries in course of development. The author highlights the systemic, structural and global features of the current world crisis; estimates the prospective of the economic evolution under the global perspective and under the angle of Republic of Moldova. The article reserves an important share to the analysis of the causes, peculiarities, factors and means to overcome the economic crisis in Republic of Moldova. The main conclusion states that the severity of the economic crisis in Republic of Moldova is determined by the specifics of the created economic model – the appreciated rate of the national currency (leu of Republic of Moldova), the increased role of the work force export, and the profits created on basis of the immigrants' remittances.

Introducere

Dinamica anului 2009 a indicat la o nouă recesiune economică, ultima descreștere fiind înregistrată în 1999 (-6,5%). Criza economică mondială a influențat esențial economia Republicii Moldova. După o creștere de 7,2% în anul 2008, economia Republicii Moldova a înregistrat în anul 2009 o cădere semnificativă. Conform datelor Ministerului Economiei al Republicii Moldova, produsul intern brut a însumat 60 mlrd. lei, micșorându-se față de anul 2008 cu 6,5% (în prețuri comparabile). În particular, descreștere semnificativă a fost înregistrată în *construcții* – cu 27,6%, în *industrie* – cu 19,4%, în *agricultură* – cu 10,9%, în *transport și comunicații* – cu 7%, în investiții în capital fix – cu 34,9%, în volumul mărfurilor transportate – de circa 2,1 ori mai puțin, exporturile și importurile – respectiv cu 18,4% și 33,1%. Bugetul public național a acumulat: venituri – 23,2 mlrd. lei, cu 8,9% mai puțin față de 2008, cheltuieli – 27,3 mlrd. lei, în creștere cu 4,6%. Deficitul bugetar s-a majorat până la 4,1 mlrd. lei.

Diminuarea produsului intern brut a fost condiționată, în general, de reducerea cererii externe la bunurile industriale produse în Moldova, de micșorarea volumului remitențelor de peste hotarele țării și de influențele crizei politice.

În pofida creșterii cu 6,9% a produsului intern brut din anul 2010, care a însumat 71,8 mlrd. lei, trăsăturile și factorii acestei „creșteri” indică la menținerea economiei Republicii Moldova în stare de stagnare pe un termen nedeterminat. Astfel, pe de o parte, acțiunile guvernamentale anticriză din diferite țări, precum și noile particularități ale interacțiunilor dintre piețele dezvoltate și cele în dezvoltare, generate de criză, pot provoca, după o perioadă nedeterminată de depresie sau/și înviorare, o nouă recesiune semnificativă a economiei mondiale. Recesiunea economică în unele țări cu economia în dezvoltare, inclusiv în Republica Moldova, ar putea fi mai mare decât în țările dezvoltate. Pe de altă parte, deși sunt atestate unele tendințe de creștere economică formală, în uz a fost folosit termenul „creștere economică necalitativă”; de facto, economia republicii nu a ieșit din criza declanșată încă în anii '80 ai secolului XX. Această situație este cauzată atât de un șir de probleme social-economice moștenite din perioada de până la anul 1991, cât și de un complex de probleme apărute în perioada anilor 1991-2010, inclusiv de insuficiențele modelului economic moldovenesc.

Toate acestea indică la faptul că economia Republicii Moldova se află într-o stare de criză sistemică profundă cu caracter permanent, evoluția produsului intern brut având oscilații cantitative, dar cu componentă necalitativă. În particular, pe tot parcursul ultimilor 20 de ani se observă o corelație destul de densă între dinamica remitențelor, impozitelor indirecte, cursului monedei naționale, pe de o parte, și evoluția cantitativă a produsului intern brut, pe de altă parte. Reacția întârziată la influențele crizei asupra economiei republicii, atât din partea autorităților publice, cât și a experților în domeniu, fac deosebit de actuală cercetarea evoluției și esenței crizei economice mondiale și a căilor de relansare a economiei Republicii Moldova.

I. Evoluția crizei

Conform unor opinii, criza este generată de politica monetară de la începutul anilor 2000, când Rezerva Federală americană (FED) acordă credite de refinanțare cu taxe de refinanțare minime (în anul 2003 taxa de refinanțare a FED a constituit 1%). O așa politică a fost promovată și de Banca Centrală Europeană, de băncile centrale din Marea Britanie, Japonia, Canada. Ca rezultat, masa monetară în SUA, Marea Britanie, Japonia, Canada și în țările din zona euro a crescut față de produsul intern brut de 1,5 ori, provocând discrepanțe pe piețele imobiliare, de materii prime, financiare și, ulterior, în sectorul real, care avea propriile disproporții, inclusiv de ordin tehnologic și instituțional. Pe piața de imobil oferta de monedă a provocat creșterea multiplă a creditării ipotecare și a prețurilor la imobil. În anul 2006 devine frecventă neonorarea obligațiunilor creditare, care provoacă căderea prețurilor; corespunzător, aceasta se amplifică din cauza scăderii prețurilor. Scăderea prețurilor la imobil a provocat depresia sectorului de consum, care, la rândul său, a influențat sectorul real. Pe piața de materii prime, creșterea ofertei de monedă și ieftinirea banilor a dus la mărirea prețurilor, iar criza a amplificat acest proces: către mijlocul anului 2008 petrolul s-a scumpit până la \$150 un barrel, ceea ce a complicat situația în sectorul de producție. Ca rezultat, prețurile la materiile prime au scăzut brusc, amplificând criza. În sectorul financiar, ritmurile înalte de creștere economică și a ofertei de bani a ridicat nivelul riscurilor – cele mai populare active devenise hârtiile de valoare cu înalt nivel de risc de tipul obligațiunilor ipotecare. Volumul finanțelor gestionate în mod nesigur a depășit, către mijlocul anului 2008, cifra de \$2,5 trilioane. În ultimul an, peste 600 de fonduri, inclusiv de tip „piramidar” (ca Madoff Investment Securities), și-au încetat activitatea.

Răspândită este viziunea că criza economică a început în SUA în februarie 2007, după ce Federal Home Mortgage Corporation (Freddie Mac) a încetat să răscumpere creditele ipotecare riscante (subprime mortgages), care devenise cel mai în creștere sector al pieței ipotecare din SUA. Această acțiune a redus atractivitatea creditelor ipotecare și a hârtiilor de valoare care le asigurau, provocând dereglări financiare de proporție. Deoarece aceste active erau foarte răspândite nu doar în SUA, dar și în alte țări, refuzul multor bănci din aceste țări de a opera cu așa tip de hârtii de valoare riscante a provocat faliment în lanț în sectorul financiar din țările mai mult implicate. Ca rezultat, a scăzut capacitatea sectorului financiar de a credita în măsura necesităților sectorul real, iar căderea prețurilor la imobil a influențat psihologic consumatorul, scăzând consumul și creând baza recesiunii economiei SUA. Deja în toamna anului 2007 Rezerva Federală americană pornește să scadă treptat taxa de refinanțare, cad bursele și Biroul Național de Cercetări Economice din SUA face concluzia despre începutul recesiunii economice din SUA; băncile centrale din țările dezvoltate intervin pe piețe cu lichidități.

În anul 2008 criza economică se răspândește rapid în alte state dezvoltate. Băncile centrale scad rata dobânzii de referință, intensifică operațiunile pentru injectarea de lichidități pe piață, are loc naționalizarea unor bănci atât în SUA, cât și în Comunitatea Europeană. Unele state solicită și primesc împrumuturi pentru revenirea din criză, Japonia intră în recesiune economică. Bursele oscilează, Wall Street înregistrează cea mai mare scădere de după 1987.

În țările cu economia în dezvoltare în mare parte se consideră că criza nu va afecta economiile acestora, din motivul simplității sectorului financiar național și implicării lui reduse în circuitul financiar internațional. În primele luni ale anului 2008 în țările cu economia în dezvoltare se mențin ritmuri stabile de creștere a produsului intern brut, pe fonul scăderii dobânzilor la credite pe piața financiară internațională, amplificării activității investiționale și scăderii importurilor din țările economic dezvoltate, afectate de criză.

În condițiile menținerii ritmurilor de creștere economică în țările cu economia în dezvoltare, a apărut iluzia că anume aceste economii sunt capabile să catalizeze ieșirea din criză. Unii experți mizează pe o misiune catalizatoare a țărilor BRIC (Brazilia, Rusia, India și China) – ca rezultat al dinamicii economice de proporție a acestora în perioada precriză și în condițiile de recesiune din anii 2007-2009. De fapt, este ignorată circumstanța că criza nu este doar o criză financiară; aceasta are caracter economic general, care, în condițiile globalizării, urmează să afecteze toate sectoarele economice și practic toate țările lumii. În toamna anului 2008 devine evident că criza obține caracter global – se extinde atât asupra țărilor dezvoltate, cât și asupra țărilor cu economia în dezvoltare, inclusiv către Republica Moldova.

În anul 2009 scade produsul intern brut în cea mai mare parte a țărilor lumii, atât în țările dezvoltate, cât și în țările cu economie în dezvoltare, calculele preliminare indicând la limitele 2%-15%. Cea mai bună dinamică este previzionată pentru economia Indiei, prognoza indicând o scădere neînsemnată a ritmurilor de

creștere a produsului intern brut. Economia Chinei, având o scădere esențială a ritmurilor de creștere, ar putea avea o creștere a produsului intern brut în jurul a 9%, urmată de economia Uzbekistanului cu o creștere de circa 8%.

În condițiile stabilizării, din toamna anului 2009, a situației economice în principalele economii dezvoltate și agravării situației economice în țările cu economii în dezvoltare, deja a început scurgerea investițiilor către economiile dezvoltate, care oferă condiții mai bune pentru investire. Astfel, apare pericolul unui al doilea val al crizei economice, care ar putea fi impulsionat de efectele crizei mondiale asupra economiilor în dezvoltare, în special prin scăderea exporturilor, „fuga” investițiilor, deficitul bugetar, posibilul defolt, prin creșterea incapacității de plată și falimentul multor agenți economici, prin scăderea cererii agregate și a produsului intern brut în aceste țări. Al doilea val al crizei ar putea fi amplificat și de procese deocamdată neidentificate, care urmează să apară ca rezultat al acțiunilor anticriză, nu într-un totu eficient, aplicate în perioada 2007-2009 în țările cu economie dezvoltată: scăderea ratei de refinanțare a creditelor băncilor centrale, injectări financiare, generatoare de inflație și de „relaxări” ale structurilor financiare și ale altor beneficiari de alocări guvernamentale, ce vor crea noi dezechilibre și premise de criză.

În perioada de criză guvernele diferitelor țări au întreprins activ diverse acțiuni de ieșire din criză, inclusiv:

- injectări financiare în sectorul financiar și în cel real;
- naționalizări în sistemul bancar;
- devalorizări ale monedelor naționale, fapt care creează avantaje concurențiale pentru țara concretă ce aplică așa acțiuni (până și unele țări dezvoltate, precum Australia și Norvegia, au intrat în această competiție, devalorizând moneda națională cu circa 40%);
- căutării la nivel internațional, de soluții coordonate în domeniul susținerii sectorului financiar și a celui real, elaborarea reglementărilor care să preîntâmpine creșterea nivelului protecționismului;
- abordări de soluții pe marginea reformelor instituționale la nivel mondial, regional și de țară, cum ar fi revederea statutului băncilor centrale, crearea instituțiilor supranaționale de reglementare financiară, în special valutare.

II. Esența și particularitățile crizei economice mondiale

1. Criza economică are caracter sistemic și structural, impunând optimizarea structurii economiei mondiale, modernizarea instituțională și tehnologică.

Criza economică este determinată de dezechilibrele acumulate în procesul de inovații și modernizări, de formare a noii societăți postindustriale. Aceste dezechilibre sunt rezultatul discordanțelor dintre procesul de modernizare a economiei mondiale și procesul de instituționalizare insuficientă, procesele economice depășite. În cadrul economiei mondiale, în condițiile mondializării proceselor economice, se fac aparente discrepanțele de proporție dintre sectoare, regiuni și țări. Dezechilibrele ce au generat criza țin nu doar de sectorul financiar, dar și de sectorul real, în special de procesele tehnologice, de raporturile din economia mondială, de dezvoltarea neuniformă a țărilor lumii, de discrepanțele dintre economiile dezvoltate și cele în dezvoltare, de mecanismele, modelele economice existente și procesul de reformări instituționale la nivel național, regional și mondial. Depășirea crizei și dezvoltarea stabilă cere, de fapt, o revoluție instituțională ce ar include reglementări și fundamentări continue ale libertății economice, combinate cu modernizări instituționale cu caracter regulatoriu, iar fenomenele din sectorul real indică la necesitatea modernizărilor tehnologice cardinale, fiind un factor evident al declanșării crizei economice.

Dacă examinăm fenomenele din sectorul financiar, se poate constata că dezvoltarea pieței financiare, inovațiile și apariția unor noi instrumente ale pieței financiare, în condițiile insuficiențelor instituționale, este una dintre cauzele crizei economice mondiale. Luăm, ca exemplu, influențele modernizării sectorului financiar asupra piețelor de materie primă. Dacă, anterior, prețurile la materiile prime se formau, în fond, în baza cererii și ofertei și erau controlate în mare măsură de producători, apoi, pe măsura dezvoltării piețelor financiare secundare, prețurile la aceste produse au început să nu depindă de producători. Prețurile la principalele materii prime se formează pe piețele financiare, inclusiv cu ajutorul instrumentelor financiare secundare, care nu au concordanță directă cu circulația reală a mărfurilor. Capitalul virtual a obținut o influență foarte mare, dacă nu dominantă, asupra economiilor naționale și a celei globale. Un așa sistem nu poate fi eficient fără instituții noi, nu doar naționale, dar și internaționale, în stare să asigure echilibrele economice necesare, atât la nivel național, cât și la cel mondial.

Astfel, criza este un rezultat și o formă de manifestare a discordanțelor apărute în procesul formării noii societăți postindustriale bazate pe un nou fundament tehnologic și instituțional. După cum criza economică din anii '30 ai sec.XX este considerată un rezultat al limitelor creșterii economice bazate pe efectele industrializării, finalizării procesului de industrializare tradițională și pe sistemul instituțional tradițional, așa și actuala criză economică indică la trecerea către o nouă etapă de dezvoltare tehnologică și de modernizare instituțională.

La caracterul sistemic al crizei indică și faptul că criza a afectat inițial țările cu economie dezvoltată. Anume în cadrul economiilor dezvoltate sunt mai evidente noile dezechilibre sistemice, necesitatea modernizărilor instituționale și tehnologice.

2. Criza are caracter global – a afectat, în mare parte, și, evident, va afecta practic economiile tuturor țărilor lumii.

Criza a influențat, la prima etapă, în mai mare măsură țările dezvoltate, ale căror economii au evoluționat în ultimii ani mai dinamic. La prima etapă, țările cu economie în dezvoltare au suferit în mai puțină măsură. Ulterior, acțiunea crizei trece și către țările cu economie în dezvoltare. Criza în țările cu economie în dezvoltare este determinată de efectele crizei economiilor dezvoltate, de nefinalizarea modernizărilor necesare și de politicile ineficiente, de „fuga” investițiilor, deficitul bugetar, de creșterea incapacității de plată, de scăderea cererii globale și a exporturilor. Criza economică în aceste țări este influențată, în special, de cadrul instituțional imperfect și de managementul anticriză ineficient.

Ca rezultat al crizei, are și va avea loc repartizarea resurselor între ramuri, regiuni și țări, fapt care ar putea modifica raportul de forțe economice în aspect mondial, dar și adâncirea inegalităților între economiile dezvoltate și cele în dezvoltare.

3. Criza economică mondială este determinată în mare măsură de specificul economiei SUA, dar în perspectivă – și de specificul economiilor în ascensiune.

Pe parcursul crizei economice globale nu s-a găsit răspuns la întrebarea multor experți: care țară poate fi, în acest caz, „locomotiva” restabilirii creșterii economice? Dezechilibrele din țările ce determină creșterea economică cantitativă la nivel mondial, inclusiv din China, pot pune baza unui nou val al crizei mondiale. Politica cursului yuanului și de promovare a investițiilor, creând, în condițiile creșterii ofertei de forță de muncă, avantaje considerabile economiei chinezești, a format dezechilibre considerabile caracteristice „fierberii” economice. Pe de altă parte, economia Chinei și-a epuizat rezervele de creștere economică extensivă și ritmurile de creștere urmează să scadă. În condițiile dependenței sectorului public din SUA de finanțările chinezești, se fac foarte vulnerabile perspectivele dezvoltării stabile a economiei mondiale în genere. Totodată, scăderea dobânzilor în țările dezvoltate poate provoca efectele „fierberii economice” în țările cu economie în dezvoltare, apariția unor noi dezechilibre, ce pot rezulta cu un nou val al crizei economice mondiale.

4. Unele costuri ale crizei economice mondiale

Pe prim-plan între costurile crizei economice mondiale se află diminuarea produsului intern brut global și volumul impunător al alocărilor financiare guvernamentale. Statistica injectărilor financiare guvernamentale în sectorul financiar și cel real indică următoarele: cele mai mari alocări guvernamentale au fost efectuate în economiile dezvoltate, lideri fiind SUA – cu peste \$8 trilioane directe și indirecte, Japonia – cu peste \$1,5 trilioane, Marea Britanie – cu peste \$473 miliarde. Ponderea cea mai mare a alocărilor guvernamentale în produsul intern brut o are Irlanda – 200%, urmată de Marea Britanie – 17,7% și Federația Rusă – 17%. Pachetul anticriză din țările cu economie dezvoltată, de rând cu injectări guvernamentale directe și indirecte, a inclus suplimentar și alte instrumente – garanții guvernamentale, credite ale băncilor centrale și altele. Fără îndoială, aceste măsuri au dat rezultat curent, dar în plan de perspectivă anume ele pot servi ca factori ai unei noi recesiuni.

III. Particularitățile și cauzele crizei economice din Republica Moldova

Criză economică din Republica Moldova din anii 2008, 2009 are alte trăsături decât criza din 1998. Criza economică din 1998 a fost determinată de influența crizei din Rusia și era o continuare a dezechilibrelor formate în perioada sovietică și a tranziției. Actuala criză a economiei Republicii Moldova se desfășoară în condițiile unui înalt grad de integrare a economiei republicii în circuitul economic internațional. Însăși afectarea substanțială a economiei Republicii Moldova de către criza economică mondială indică la gradul înalt al integrării economiei Republicii Moldova în circuitul economic internațional. În linii generale, criza economiei moldovenești este determinată de influențele crizei economice mondiale din 2007-2009 pe fundalul

unor grave dezechilibre funcționale ale modelului economic format în perioada de tranziție. Primele două cauze fundamentale ale crizei economiei Republicii Moldova sunt criza economică mondială și modelul economic inefficient, bazat pe cursul leului moldovenesc apreciat, defavorizarea producătorilor autohtoni și a producției interne, rolul prea mare al exportului forței de muncă și al veniturilor formate în baza remitențelor emigranților, gradul înalt de monopolizare a sferelor economice și politice de grupări economice private, ce activează în mod egoist pe contul și în defavoarea restului populației. Acest model a determinat caracterul necalitativ al creșterii economice în perioada precriză și a demonstrat incapacitatea de a face față provocărilor crizei economice mondiale. Printre alte cauze se evidențiază: mediul instituțional nedezvoltat și nefinalizarea modernizării economiei; căderea remitențelor și exporturilor; scurgerea și reducerea investițiilor, inclusiv a celor străine; conservarea multor proiecte investiționale începute în perioada de creștere economică; amplificarea fenomenelor de criză ca rezultat al creșterii datoriilor, incapacității de plată și începutul falimentării mai multor agenți economici; insuficiența managementului anticriză la nivel public și privat. În ultimii zece ani managementul public s-a desfășurat în condiții de creștere economică, responsabilii guvernamentali nu dețineau experiență managerială de activitate în condiții de criză, nu au conștientizat la timp pericolul acesteia și nu au acționat pentru preîntâmpinarea și depășirea crizei. Mai mult, până în primăvara anului 2009 guvernarea a exclus răsfrângerea crizei economice mondiale asupra economiei republicii.

IV. Factorii și căile relansării economiei Republicii Moldova

De rând cu costuri, criza oferă șanse excepționale de modernizare și revitalizare economică. Este conștientizat de mai mulți experți economici faptul că **Republica Moldova are nevoie de un nou model de dezvoltare economică**, un model bazat pe re tehnologizări, reinstituționalizări, investiții și producție internă, în stare să asigure sporirea competitivității, creșterea economică calitativă, amplificarea dezvoltării economice în sectorul rural și micșorarea decalajelor în dezvoltarea rurală și urbană. Reforma instituțională urmează să asigure, pe de o parte, dereglementarea economică și creșterea libertății economice, pe de altă parte – eficientizarea reglementărilor. Printre căile de ieșire a Republicii Moldova din criza economică urmează să fie puse în prim-plan: asigurarea stabilității sociale și politice; politica valutară, ce ar asigura cursul efectiv al monedei naționale; politicile ramurale orientate spre restructurare și re tehnologizare; susținerea clusterelor; promovarea consultingului, instruirii economice și tehnologice pentru businessul privat; îmbunătățirea mediului de afaceri; simplificarea și eficientizarea sistemului impozitar; susținerea în perioada de criză în primul rând a lucrătorilor și nu atât a întreprinderilor; asigurarea recalificării, reciclării și instruirii lucrătorilor rămași fără lucru, fapt ce va da efecte bune la momentul ieșirii din criză și relansării economice; amplificarea privatizărilor eficiente, ce ar scădea presiunea asupra bugetului public și ar asigura completarea lui. Cu regret, economia republicii continuă să evolueze în cadrul modelului economic inefficient, format în perioada anterioară.

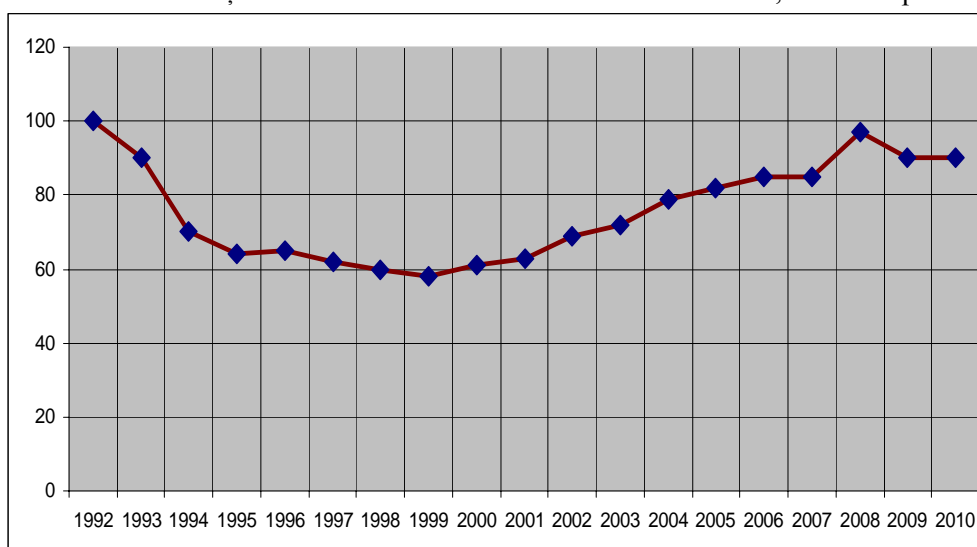

Fig.1. Produsul intern brut, rata de creștere, indice 1992=100%.

Sursa: www.statistica.md

O componentă nefavorabilă a modelului economic moldovenesc este mecanismul formării cursului leului moldovenesc, care conduce la supraaprecierea monedei naționale. Prin urmare, promovarea unei politici de depreciere a leului moldovenesc este foarte actuală.

Căderea produsului intern brut din anii 1994-1995 și așteptările deșarte ale creșterii economice din Republica Moldova pentru anii 1996-1998 au fost determinate, întâi de toate, de supraaprecierea leului moldovenesc în perioada 1993-1998 și 2004-prezent, iar creșterea economică din Republica Moldova de la începutul anilor 2000 a fost impulsionată, în special, de deprecierea leului din anii 1998-2003.

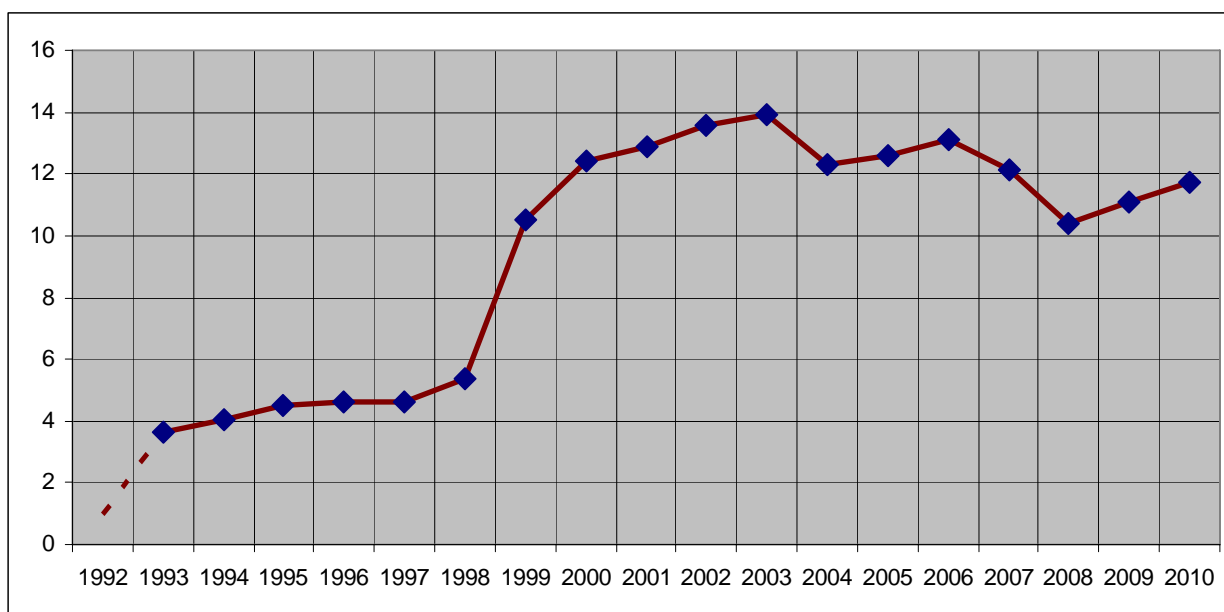

Fig.2. Evoluția ratei de schimb a MDL/USD.

Sursa: www.bnm.md

Este dovedit impactul pozitiv al monedei depreciate asupra competitivității producătorilor autohtoni. Experiența mondială indică la efecte considerabile ale unor așa politici – în Japonia postbelică, în China, Coreea de Sud și alte țări în perioada contemporană. Argumentându-se precum că aprecierea monedei naționale asigură avantaje prin importuri mai ieftine de carburanți, utilaje și materii prime, nu se ia în considerare efectul negativ al stimulării consumului de energie și de materiale importate, al avantajării producțiilor energofage combinate cu deprimarea exporturilor. Politica de apreciere a leului moldovenesc este un factor de bază al evoluției economice nefavorabile. Această politică, defavorizând și deprimând producția autohtonă, a condus la emigrare și formare a produsului intern brut în baza consumului gospodăriilor casnice și a veniturilor emigranților, a format actualul model economic regresiv. Pentru viitor – în cazul deprecierei leului, un nivel al inflației moderate ar fi un catalizator al lichidării multor dezechilibre și al asigurării creșterii cererii și relansării economice.

Astfel, specificul modelului economic moldovenesc constituie principala frână a relansării economiei naționale, a cărei modernizare ar permite relansarea economică durabilă a Republicii Moldova.

Bibliografie:

1. Май Вл. Кризисная модернизация // Forbes, 2009, №4.
2. Май Вл. Либеральный курс в социалистическом море // Forbes, 2009, №2.
3. Май Вл. Россия и мировой кризис // Вопросы экономики, 2009, №2.
4. Май Вл. Антикризисная политика: Старые новые риски // Ведомости, 2008, №230 (2252).
5. Capsîzu V. Albu S. Impactul politicilor valutare asupra competitivității și nivelului protecției producătorilor din Republica Moldova. - În: Criza economică mondială: protejarea și promovarea producătorului din Republica Moldova. - Chișinău, 2008.
6. Enicov I., Capsîzu V. ș.a. Criza economică mondială și impactul ei asupra economiei Republicii Moldova. - Chișinău: CEP USM, 2010.

7. Informația operativă cu privire la evoluția social - economică a Republicii Moldova în ianuarie-februarie 2010. Ministerul Economiei, Direcția analiză și prognoze macroeconomice. - www.mec.gov.md.
8. Informația operativă cu privire la evoluția social - economică a Republicii Moldova în ianuarie 2011. Ministerul Economiei, Direcția analiză și prognoze macroeconomice. - www.mec.gov.md.
9. Popa A., Prohnițchi V. ș.a. Moldova Economic Growth Analysis - Analiza Creșterii Economice în Moldova. Decembrie 2010. - www.expert-grup.org.
10. Biroul Național de Statistică. Standardul Special de Diseminare a Datelor (SDDS). - www.statistica.md.
11. Banca Națională a Moldovei. - www.bnm.md.

Prezentat la 04.04.2011